

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

KORANTA YA GRAIN SA YA BAHLAHISI BA NTSENG BA HOLA

*Ha disebediswa di romelwa sebakeng se le seng
se bohareng, balemirui bohole ba a thusa.*

Ho reka ka dihllopha ho ka thusa balemirui ho fokotsa ditshenyehelo

KA LEBAKA LA DITHEKO TSE BOIMA TSA PETROLO LE DITSHENYEHELO TSE PHAHAMENG TSA DIHLAHISWA, HO LOHA MAQHEKA KE NTHO YA BOHLOKWA. HO REKA KA SEHLOPHA KE O MONGA MEKGWA YA HO BOLOKA, EMPA MOTHYA BOHARENG KA BOPHELO HA A NA TJHELETE YA HO REKA DIHLAHISWA TSE LEKANENG HO KA TSHWARELLA DIKGWEDI TSE MMALWA. HO THEHA 'SEHLOPHA SE REKANG' E LE HO REKA DISEBEDISWA TSE HLOKEHANG E KA BA THAROLLO E KA SEBETSANG BAKENG SA BALEMIRUI DIBAKENG TSA MAHAE.

Ho reka ka sehlopha, ho reka thepa e ngata kapa ho reka ka kopanelo ho bolela ho sehlopha se rekang peo ya sona mmoho, dikhemikhale le monontsha ka bongata ebe jale ba tla arolelana ditshenyehelo (le dihlahiswa)

– e le ho etsa hore tefo ya sehlahiswa ka seng e theohe hanyenane ho ya kamoo e neng e le ka teng. Hona ho boholoka haholo bakeng sa balemirui ba thuswang kapa ba banyenyanne, haholoholo bao ba dibakeng tsa mahae, ka lebaka la hore ba ke ke ba kgona ho iphumanela dihlahiswa tsena ka bobona ho bafepedi haeba ba reka ka bonngwe ka bonngwe.

Thuto ya diphuputso mabapi le dihllopha tsa balemirui le basebedisi ba monontsha dibakeng tsa mahae tsa Afrika Borwa, e lieng ya phatlatswa ho *South African Journal of Science* ka 2018 (<https://www.sajs.co.za/article/view/5171>), e sibolotse hore balemirui ba banyenyanne mona Afrika Borwa ba sebedisa monontsha o fokolang ho feta kamoo ba tshwanetseng, haholoholo ka lebaka la ho hloka tjhelete ya ho o reka. Bothata bo bong ke hore masimo a bona a hole le ditsi tse kgolo le ditsela tse sa lokang hantle ka tshwanelo.

Thuto ena ya diphuputso e bontsha hore dihllopha tsa balemirui di ka ba le seabo se molemo haholo bakeng sa tshebediso ya dihlahiswa tse

Ho reka ka dihlopha...

ntlafaditsweng tsa temo mona Afrika Borwa, ka hore di ba thusa ho hlola diphephetso tse fapaneng.

HO SEBETSA KA SEHLOPHA HO MOLEMO

Ho etsa moralo, ho sebetsa ka sehlopha le ho lefa ka nako ke dintlha tsa bohlokwa ha le reka ka sehlopha. Haeba motho a lefa kamora nako kapa a sa lefe tjhelete yohle ka nako, hoo ho ama ditshebeletsano eibile ho sitisa ditho tsohle tsa sehlopha ka hore ho isa thepa ho etswa feela ha tefo e se e entswe. Ho isa thepa kamora nako ho ka ba le tshwaetso e mpe nakong ya ho jala.

Luke Collier, molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa ofising ya Grain SA mane Kokstad, oo dumela hore ho etsa moralo le bolaodi ke dintlha tsa motheo ha ho rekwa ka dihlopha. Sebakeng sa tikoloho ya hae, Collier o etsa mosebetsi wa motheo ebe balemirui ba tla etsa tse ding tse saletseng morao. Se bonahalang se atlehile ho dihlopha tse rekang tsa Kokstad, ke hore sehlopha se ikgethela komiti le modulasetulo, mongodi le ramatlotlo ba sebetsanang le tsamaiso. O ile a eketsa ka hore: 'Motho ka mong ya ratang ho ba setho sa sehlopha se rekang o lokela ho ba le akhaonto eo e leng ya hae.'

Hang ha ho se ho entswe ditekanyetso tsa dipalo, motho ka mong o lokela ho lefa tjhelete e kolotwang akhaontong ya sehlopha ka letsatsi le itseng. Komiti jwale e tla ya ofising ya Grain SA, moo Collier a nnetefatsang ditefо pele di leshwa ho mofepedi.

E le ho sebetsa hantle ka tshwanelo, dikamano tse lokileng pakeng tsa ditho ke ntho ya bohlokwa. Ka bomadimabe, ho reka ka sehlopha ha ho etsahale ka bobebe mabatoweng ohle. Ho Iwantshana ka hara sehlopha le/kapa ho se tshepane ha ditho tsa sehlopha ho tla baka dihlopha tse sa sebetsang ka tshwanelo. Leha ho le jwalo, balemirui ba sa thabeleng ho sebetsa le ba bang ba ka lemoha kapele kamoo mohopolo wa sehlopha o leng molemo ka teng.

Jerry Mthombbothi eo e leng molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa mona ofising ya Grain SA o re: 'Ha re tea ka mohlala, ho ka ba ha thusa ha sehlopha sa balemirui se ikatametsa ho mmuso se le mmoho ho kopa thuso ka metjhini. Haeba ba etsa jwalo ba le mmoho, mmuso o ka ba thusa e le sehlopha hobane ba na le sepheo se le seng.'

MELEMO E MENGATA HO FETA DITSHENYEHETO

Mthombbothi o re: "Bohlokwa bo totobetseng haholo ba ho reka ka sehlopha ke ho baballa, ka hore ho dumella sehlopha ho reka disebediswa ka bongata ka dithekero tse betere, hona ho bolela hore ditho tsohle tsa sehlopha di kgona ho fumana dipoloko tsena. 'Ha ho rekwa ka tsela ya motho

Ha e mong le e mong a thusa, ho theola thepa ho etswa ka potlako.

ka mong, balemirui ba tla ithekela dihlahiswa tse theko e tlase e le ho boloka tjhelete. Leha ho le jwalo, ha ho rekwa ka sehlopha, ho a kgoneha hore ba reke dihlahiswa tsa boleng bo phahameng, ba fumana ditheolelo tse fanweng tsa bongata.

Le ka ntle ho dithekero tse theotsweng, ho sebetsana le bongata ba balemirui ho etsa hore ho be bobebe hore bafepedi ba fane ka tsheetso ya botekgeniki. Ho bile ho fokotsa ditshenyehelo tsa mokgwa wa tshebetso wa ho thusa molemirui ka mong ho fumana dihlahiswa, ka hore ho isa ha thepa ho ka etswa ho isa sebakeng se bohareng moo balemirui ba ka thusang ho theola thepa e rekilweng. Hona ho bile ho matlafatsa tshebetso ya sehlopha, ho rialo Mthombbothi, ya boneng kamoo balemirui ba thusanang ka teng ha ho theolwa thepa.

Hona ho bile ho matlafatsa moyo wa tshebedisano ya setjhaba. Ha balemirui ba kopana ho tla nka disebediswa tsa bona, ba fumana nako ya ho buisana ka ditaba tsa setjhaba tsa temo mme ba ka tshehetso ka ho fana dikeletso. Ka ditshebeletsano tsena, dikamano di a matlafatswa.

Ho Johan Kriel, molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa wa Grain SA mona Freistata, le mora wa hae, Hannes, molaodi wa sebaka bakeng sa khamphani ya lehae ya peo, melemo e meholo ya ho reka ka sehlopha ke ena:

- **Theko ya bongata:** Dikhamphani tse ngata di na le sekala se ritsang se fetohang kamoo ho fanang ka theolelo e kgethehileng bakeng sa bongata bo itseng. Haeba balemirui ba mmalwa ba banyenyanne ba reka dihlahiswa ka sehlopha, ba na le tokelo ya theolelo e kgolo. Erekaha jwale ba reka ka bongata, ba ka sebedisa boemo ba bona ho hlophisa pakeng tsa dikhamphani tse fapaneng bakeng sa tshebetso e betere.
- **Batho bao o ka ikopanyang le bona:** Balemirui ba ka arolelana dintlha tsa tsebo, e leng ho tla etsa hore ho kgonahale ho fumana dikhotheishene tse ngatanyana, dintlha tsa tsebo le tshebetso e betere – esita le ho motho e mong eo e ka bang mofepedi wa lehae. Sehlopha se rekang se ka hlophisa ditheolelo tse betere.
- **Tshehetso ya ditjhelete:** Dihlopha di ka buisana ka ditekanyetso tse betere tsa tswala, ka hore ba sebedisa tjhelete e ngata haholwanyane. Mekgatlo e meholwanyane e tla tharessela ho fumana kgwebo mme matla a dipuisano a la eketseha.

DINTLHA TSE KA AMANG SEHLOPHA HAMPE

Although group buying or buying in bulk can lead to big savings, there are certain loopholes one must try to avoid:

- Balemirui ba nang le dithhoko tse fapaneng ha ba lokele ho reka mmoho. Etsa bonnate ba hore sehlopha se na le dithhoko tse tshwanang.
- Ditho tse sa lefeng ditjhelete tsa tsona ka nako. Hona ho ka diehi-sa thomello.
- Molemirui eo ditefo tsa hae mabapi le kadimo bakeng sa tlahiso ya hae di leng morao. Ha ditefo tsa selemo di le morao, hona ho ka tshwetsa theolelo ya sehlopha – ka tsela e jwalo, etsa bonnate ba hore ditho tsa sehlopha di loketse mokitlane.
- Ditsela tse sa lokelang ho ka sebediswa. Etsa bonnate ba hore tsela e lebisang atereseng ya moo ho iswang thepa e ka tsamauwa. Du Toit van der Westhuizen eo e leng molaodi wa ntshetsopele ya lebatawa mane North West o re: 'Ho ka eketswa ditefo haeba sebaka sa thomello se fumaneha ka boima.'
- Ho se reke morwalo o tletseng. Du Toit o re: 'Ha balemirui ba reka monontsha, ba lokela ho reka merwalo e tletseng. Ha ho se jwalo, ho ka ba le tiehiso ya thomello. Hangata lori e jara morwalo wa ditone tse 34. Haeba ho na le lori e jarang morwalo wa ditone tse 4 feela, mofepedi ha a na dumela hore lori e tsamaye fektrig moo.'
- Motho e mong le e mong eo e leng setho sa sehlopha, o lokela ho ingodisa bakeng sa lekgetho la VAT.
- Balemirui ba fanang ka nomoro e fosahetseng ya reference, o etsa hore ho be boima ho fumana monnga dihlahiswa.
- Motho e mong le e mong o lokela hore a hle a lokele ho ka thusa ho theola morwalo wa dihlahiswa ha di fihla.

Du Toit o dumela hore: 'Haeba setho se le seng sa sehlopha se sa sebetse hammoho ka botlalo le ba bang, hoo ho ka fokodisa sehlopha sohle ebile ho ka senya kattleho ya ditshebeletsano.' Sehlopha se rekang ke batho bao e mong le e mong a batlisisang ka hara mokotlana wa hae seo a ka se fumanang. ■

LOUISE KUNZ, SEHLOPHA SE HLAOLANG DIPHOSO

LENTSWE LA... Luke Collier

ESE E LE SELEMO JWALE SE FETILENG HO TLA FIHLA KGWEDING ENA, KE NE KE NGOLLA DIPHATLALATSO TSONA TSENA. JWALE KE ILE KA BUA LE KA SEWA SA COVID-19 ESITA LE MATHATA AO DITJHABA TSE NGATA LE MALAPA A DI MAMELETSENG. LE HOJA SEWA SENA SE YA SE FELA, EBILE DITHIBELO TSA METSAMAO DI BEBOFATSWA, MASALLA A DITLAMORAO TSA COVID-19 ONA A NTSE A LE TENG KA BOTLALO.

Nakong ena ya selemo, melaetsa e mengata e hlahisa boitokisetso ba balemirui – se lokelang ho etswa kapa se sa ntseng se loketse ho etswa. Bakeng sa kgatiso ena, ke rata ho tadima ditshenyehelo tse phahameng tseo balemirui ba tobanang le tsona ka lebaka la ditlamorao tsa COVID-19.

Ha re tadima ditshenyehelo tsa disebediswa ka bonngwe, re fumana hore ditshenyehelo tsa monontsha di nyolohile ka palo e pakeng tsa 150% ho isa ho 180%, dikhemikhale tsona di nyolohile ka palo e pakeng tsa 30% ho isa 50%, peo e ka ba 10% athe dizele yona – ha re hle re se ke ra ya moo. Se bolelwang mona ke hore balemirui ka mekga yohle, ba lokela ho nahana ka thata ho etsa hore peo e phethe mosebetsi oo e ka o etsang ka bokgoni bohole ba yona. Balemirui ba baholwanyane ba ka fumana kekelesto e eketsehileng ya ditshenyehelo ho fihla kgatong e itseng, empa balemirui ba banyenyane ba batla ba le mateanong a ditsela.

Le hoja mateano ao a ditsela tseo balemirui bao ba lokelang ho a tshela a hlile a tletse dikgetshe, dikoti le mekwalaba, ho ntse ho na le menyeta e meng e metle e tshepisang. Ke bile le dipuisano tse mma-lwa mane NAMPO le bafepedi ba fapaneng ba monontsha ba ileng ba mpontsha hore ho ka sebediswa jwale mekgwa ya menontsha ya tlhaho.

Dikhamphani tse ngata di tadimana ka botebo le mekgwa ena e meng e metjha – eseng ho nka sebaka sa mekgwa e tlwaelehileng e le ho fumana tse ngata tse molemo ka ho fetisisa mobung. Mekgwa ena ya menontsha ya tlhaho e theko e bobebe haholo mme e mengata ya yona e a fumaneha. Ke nahana hore ena e ka ba kgetho ya bohlokwa ho tloha jwale ho ya pele, ka hore theko ya monontsha ke e nngwe ya ditshenyehelo tse kgolo tsa balemirui.

Jwale ho molemo haholo le ho feta pele ho sebedisa bohlale ba rona jwaloka balemirui ho fetela dilemong tse tlang. Haeba o kgona ho sebedisa menahano ena e metjha ka tshwanelo, hona ho ka fetola mokgwa oo balemirui ba sebetsanang le tsa temo bakeng sa meloko e tlang. Haeba o kgona, o ne o ka kgona ho phetha tsa temo ya hao hantle ka tshwanelo ka ditshenyehelo tse tlase haeba o ne o ka kenyelsetsa metswako ya hao ya hona jwale le mefuta ya menontsha ya tlhaho mme hona ho ne ho tla fetola ditshenyehelo ho ya ka hektara e le nngwe.

Ke nahana hore nako e fihlile jwale ya hore motho ka mong a nahane ka bobatsi mme a sebedise boiqapelo ba hae ho tswela pele ka mesebetsi ya hae ya temo. Taba ke hore, ha ho bonahale hore tefello ya ditshenyehelo tsa disebediswa e tla theoha haufinyana.

Dula o matlafetse o na le tshepo e tiileng. Temo e batla ho tsitlalla, ho tiya, le ho se inehela ekasitana le ho tsoha esale hoseng, le ho lwantshana le diphephetso tsena. ■

Sehlopha se behellang balemirui ba dijothollo pele

GRAIN SA KE MOKGATLO O BUELLANG BALEMIRUI BA DIJOTHOLLO BA AFRIKA BORWA. EBILE O SE-BETSA JWALOKA MODISA YA HLOKOMETSENG DINTLHA TSE FAPANENG TSA MOKGWA ONA WA TEMO – HO TLOHA HO BOLENG BA DIHLAHISWA, HO ISA HO THEHWENG HA MAANO A MMUSO; HO TLOHA HO DITEFO TSA DIZELE, HO ISA HO DITEKANYETSO TSE TLANG LEHAENG. KAROLO KA NNGWE YA INDASTERI E AMANG MOKOTLA WA MOLEMIRUI, E HLAHLOBISWA HAHOLO LE HO TOTOBATSWA KE SONA SEHLOPHA SENA SE NANG LE TSEBO E PHAHAMENG HAHOLO.

SEABO SA DITHO TSA PHETHAHATSO

Basebetsi ba Grain SA ba hirilwe ke balemirui ba dijothollo bao e leng ditho tsa Grain SA. Hona ho bolela hore balemirui ba kgethile ditho tse tswang boemeding ba tsona ba seboka, ba bileng ba nang le seabo se seholo mesebetsing ya letsatsi le letsatsi ya mokgatlo. Ditho tsa phethahatso ke babuelli ba balemirui mme mokgwa o le mong feela oo ba ka rarollang mathata a molemirui, keha ba buisana le bona.

Ka lebaka la hobane le bona e le balemirui, ba utlwisa diphephetso tseo balemirui ba sebetsanang le tsona ka letsatsi le letsatsi. Ba mahlahlahla dikomiting tsohle tsa mokgatlo ebile ba etsa bonneta ba hore basebetsi ba tsebisa dintlha tsohle ka diphephetso tsa balemirui. Ditho tsa phethahatso di sebetsa dikomiting tsohle tsa ka ntle tsa mokga o mohwanyane wa temo ebile ba sebetsa jwaloka babuelli ba molemirui wa dijothollo maemong kapa mapatlelong ana.

Sebokeng sa selemo sena, batho ba babedi ba kgethilweng ho sebetsa e le batlatsi ba baduladitulo ho lekgotla la phethahatso ke Richard Krige, ya nang le polasi haufi le Caledon mane Kapa Bophirimela, le Jeremia Mathebula, ya nang le polasi haufi le Amersfoort mane Mpumalanga. Hammoho le Derek Mathews, ba sebetsa e le komiti ya botsamaisi, mme ba sebetsa hammoho haholo le Mohlanka e Moholo wa Phethahatso wa Grain SA e leng Ngaka Pieter Taljaard, esita le basebetsi ba bang ba motheo ba bolaodi.

Ho feta mona ba tshehetswa ke Jaco Breytenbach, Ramoso Pholo, Danie Minnaar, Sarel Haasbroek le Ramodisa Monaisa, ya sebetsang komiting ya botsamaisi ho tadihana le kgwebo ya letsatsi le letsatsi mona Grain SA, ho keneletswa ditaba tsa ditjhelete le kamohelo ya basebetsi.

KOPANA LE JEREMIA MATHEBULA

Kamora ho sebetsa e le moemedi wa balemirui ba phethahatso ho Grain SA, makgabane a boetapele ba molemirui Jeremia Mathebula le boipabolo ba tsebo ba hae bo entse hore a be a kgethwe ke ditho ho

kena Sebokeng sa 2022 e le ho sebetsa komiting ya botsamaisi e le e mong wa batlatsi ba babedi ba baduladitulo ba Grain SA.

Ramodisa Monaisa le Jeremiah Mathebula sebokeng sa 2022 sa Grain SA.

Jeremia haesale a rata temo ebile a holela ka hara lelapa le ratang temo haholo. Ntatae e ne e le motho ya sebetsang haholo empa wa maemo a fokolang mona temong empa Jeremia ka hara kelelo ya hae o ne a tseba hore o tla latela mehlala ya ntatae. Le hoja a ile a ithuta ka katleho bakeng sa lengolo la hae la *Bachelor of Commerce: Administration*, pitso ya hae ya temo e ne e ntse e le matla.

O ile a lemoha kapele hore o lokela ho fumana sebaka seo e leng sa hae, mme ka tsela e jwalo, keha a ikopanya le ba Lefapha la Temo, Tlhabollo ya Lefatshe le Ntshetsopele ya Mahae bakeng sa thuso. O ile a qala bolemirui ka dikgomo tse leshome ka 2009. Ha jwale o na le polasi mane Klipplaatdrift, polasi ya 1 300 ha haufi le Amersfoort mane Mpumalanga. Jeremia o jala poone le dinawa tsa soya, e bile o na le mehlape ya diphoofolo tse 600, tse kwenneng.

O na le tumelo le lerato la ho ntshetsa dithuto tsa hae pele mme le kamora ho fumana kgau ya thuto o nnile a tswela pele ka bongata ba dithuto tsa kakaretso e le ho imatlafatsa ka boyena. Le hoja a thabela ho tataisa jwalokaha balemirui ba bang ba ne ba mmolella, haholoholo balemirui ba haufi le yena, o fetisetsa tsebo ya hae ho bona ka ho ba tataisa le ho ba thusa ho etsa diqeto tse matla ka hara dikgwebo tsa temothuo.

Jeremia o dumela hore balemirui ba lokela ho ithuta ka mekgwa e metjha ya temo, temo e tsepameng esita le ditheknoloi tse ntjha ka ho fetisisa. Ho yena ho kgema le dinako ho bolela bohlwahla ba temo e ntlfetseng, nako e tshwanelehang e behetsweng mesebetsi e fapaneng, ho sebedisa menontsha e nepahetseng le ho jala palo e lekaneng ya dipeo ka hektara e le nngwe. O sebedisa leano la phetolo ya dijalo ka ho jala masimo a hae ka tekanyetso ya 60% ya poone le 40% ya dinawa tsa soya, jwalokaha a ithutile hona ho ntshetsa pele bophelo ba mobu le ho eketsa thibelo ya malwetse.

Ka seabo sa hae jwaloka moemedi wa mokga wa tjalo ya dijothollo, Jeremia o ile a sebetsa dikomiting tse ngata ka hara Grain SA, jwaloka *Maize and Farmer Development Working Groups* esita le setlabotja sa *Phahama Grain Phakama NPC*.

Ha a tadima ka nqane ho Grain SA, o bile a sebetsa hape le ho *Agri SA Centre of Excellence: Natural Resources committee, the Oilseeds Trust* le *Oilseeds Advisory Committee*. O bile a emela setjhaba sa temo sa hae e le moemedi wa Agri SA le diboka tsa Mpumalanga Agri.

Toro ya Jeremia ke ho bona balemirui ba bangata ba atleha ho thabela ditholwana tsa mosebetsi wa bona. O dumela hore hona ho tla etsahala ha balemirui ba fumana katleho e kgolo ho tswa mehloding ya tlhaho eo ba nang le yona. O bile o kgotswe hore balemirui bohole ba batla ho fumana ditokelo tseo e leng tsa bona tsa thuo ya mapolasi a bona, e le ho fumana habobebe tshehetso ya ditjhelete eo molemirui wa mohwebi ka mong a phelang ka yona. ■

Re leboha Ramodisa Monaisa haholo bakeng sa nako ya hae ya tshebetso e le motlatso wa modulasetulo. Ramodisa ha jwale ke setho sa tlatsetso sa Ntshetsopele ya Molemirui.

JENNY MATHEWS,
SETSEBI LE MORUPELLI WA
BOLAODI LE NTSHETSOPELE

Tseba disenyi tsa hao: Sebokwana sa bollworm ya khothono

SEBOKWANA SA BOLLWORM SA AFRIKA KAPA SA KHOTHONO SE JA MEFUTA YOHLA YA DIJALO TSE KOTUTSWENG MME SE TSEJWA E LE SE SENG SA DISENYI TSE KGOLO TSA KHOTHONO MONA AFRIKA BORWA. HO TLAMEHILE HORE BALEMIRUI BA LEMOHE DISENYI TSENA LE HO DI BOLAYA ESALE PELE KA HO SEBEDISA SETE E NEPAHETSENG YA DISEBEDISWA.

Bophelopotolohlo ba sebokwana sa *cotton bollworm* (*Helicoverpa armigera*) bo pakeng tsa dilemo tse 25 ho isa ho tse 35 mme bo itshetlehilile ka thempheretjha. Dimmoto di mahlahlahla haholo ka ho fetisisa bosiu le hoseng. Dimmoto tse tona di tsejwa ka mmala o botala bo kganyang athe dimmoto tse tshehadi tsona di sootho. Dimmoto tse tshehadi di behela dihlotshwana tse kgolo tsa mahe (1 000 ho isa 3 000), a qalang ho qhotswa kamora matsatsi a mabedi ho isa ho a mararo. Qalong, mahe ana a masehlana kapa a masweu a na le metwa e tlohang ka lehlakoreng le leng ho isa ho le leng empa ebe a tla ba le mmala o fifetseng pele a qhotswa.

Dibokwana di fapania ho tswa mmaleng o batlang o le pinki ho isa ho o motala kapa o mosehla, empa mmala o tlwaelehileng haholo ke o mosootho. Dibokwana tse nyenyanie di na le matheba a matsho mme a ka batla a tshwana le dibokwana tse nyenyanie tsa dibokwana tsa sesole, ka dihloohwana tse lefifi. Dibokwana tse kgolwanyane di na le dihloohwana tse tshehla kapa tse sootho, mme di na le masobana a hlakileng le dikarolwana

Sebokwana se senyenyanie se sesootho sa bollworm.

Ho fapania ha mebala ya dibokwana tsa bollworms ho fapania ho tloha ho bosootho ho ya ho botala.

tse fetohang tse hlakileng tse teletsana mmeleng. Ka tlwaelo ho na le dikarolwana tse tsheletseng ha phepo e ntse e tswela pele ka nako ya diveke tse pedi ho isa ho tse tharo, pele kokwanyana jwale e bopela ka hara mobu.

Dikokwanyana di na le tjhebahalo e boreledi, di batla di phatsima, di na le dikarolwana tse pedi ka mokokotlong, ka morao, ho isa qetellong; mme di bonwa ka sewelo. Popo ya kokwanyana e ka nka matsatsi a leshome ho isa ho a 20, mme ho tla latela jwale dimmoto tsa pele tse hlhang ebile di qala ho batlana le motswalle bakeng sa ho kopana e le ho ntshetsa pele potolohlo ena ya tsona ya bophelo.

Dibokwana tse nyenyanie di ja haholoholo dikarolwana tse qalang ho bopela tsa semela, kapa popelo ya mahlaku. Ho tloha kgatong eo ya bobedi ya kgolo ho ya pele, dikwre, dipalesa le dibolo di a hlaselwa, ebe jwale di ba le lesoba le se nang letho ka hare. Ha di-*bollworm* di hlasela khothono hore e hhahise dipalesa, di ka bula pele ho nako ebe jwale di dula di se na tholwana ya letho. Dibolo tse sentsweng di a wa, di sitwa ho hhahisa dikgwele kapa ebe di tla hhahisa dikgwele tsa boleng bo fokolang. Matshwao a tshenyu a ne a bonwa ka masoba a sedikadikwe a tjhekilweng tholwaneng mme hona ho bulela ditshwaetso tse ding tsa bobedi tsa kwaekgwaba le baketheria, mme hona ho ka baka ho bola ho ditholwana.

Ho jala dijalo tsa khothono tse fetotseng ka ho ba le theknoloji ya thibelo ya dikokwanyana (*Bt cotton*) ho fana ka thibelo kapa taolo e matla ka ho fetisisa, empa ho molemo hore sebaka seo se kenyelsete ho etswa ha tshireletso e lebeletseng. Phediso ya lehola, ho jala ka mela ka bobedi, ho tlosa masalla a dijalo, ho lema ka ho tebisa le ho jala esita le ho sebedisa dibolayadikokwanyana bakeng sa *bollworm* ke mekgwa e meng e ekeditweng ya phediso ya disenya.

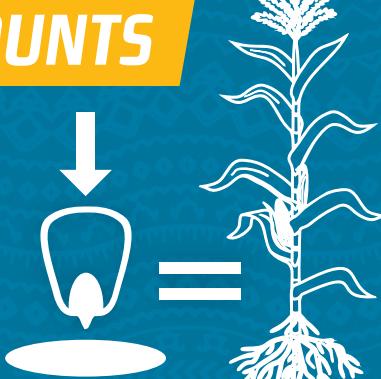
Ho hhahloba masimo a khothono kgafetsa le ho laola ho fofaka ha dimmoto ka ho sebedisa difi tsa *pheromone* ke dintlhla tsa bohlokwa bakeng sa ho lemoha disenya esale nako, e le hore tshwaetso ya dibokwana tsa *bollworm* e fokotswe pele e ka baka tshenyu e kgolo ya dijalo.

Bakeng sa dintlhla tse ding tse ngatanyana, etela https://croplife.co.za/KnowYourPest_CottonBollworm. ■

CROPLIFE SOUTH AFRICA

EVERY KERNEL COUNTS

Multiply your maize
with one DEKALB
seed per hole.

With **DEKALB®**, one seed is all you need! The built-in technology in our maize seed unlocks a world of possibilities for your farm and ensures that one seed per hole is enough. Our **DEKALB** seed bags are available in packages of **2 kg, 5 kg and 30 000 kernels** and you can choose between stacked traits, **Roundup Ready® MAIZE 2** and conventional hybrids. Discover how **Bayer's** crop protection and **DEKALB** advanced genetics can help you gain the **#DEKALBadvantage**.

www.cropscience.bayer.co.za // www.bayer.co.za // Tel: +27 11 921 5002

Bayer (Pty) Ltd. Reg. No. 1968/011192/07. 27 Wrench Road, Isando, 1601. PO Box 143, Isando, 1600.

The registration owner of **DEKALB®** and **Roundup Ready® MAIZE 2** is Bayer AG, Germany.

Ha re buisaneng ka kgutlisetso ya DIZELE

BAKENG SA KGWEDI YA MOTSHEANONG 2022, DITHEKO TSA OLI DI NE DI BAPATSA KA PALOHARE YA \$111,35/BARELE. HONA HO BAKILE HO PHAHAMA HA THEKO YA DIZELE BAKENG SA KGWEDI YA PHUPJANE 2022. THEKO YA MOTHEO YA DIZELE E EKETSEHILE HO ISA HO R16,08/LITARA HO TLOHA HO R14,98/LITARA KA MOTSHEANONG 2022. ENA KE THEKO EO E LENG YA NNETE YA DIZELE.

Ditheko tse phahameng tsa dizele di tla kamora hore ditheko tsa rekoto ebe di se di boletswe ka selemo sa 2021, mme boemo bo ile ba mpefala ka selemo sena sa 2022. Ka Phupjane 2022, theko ya mabenkele a maholo ya dizele e ne e le R23,09/litara.

Dintlha tsa nnete tsa selemo sa temo sa 2019/2020 di bontsha hore ditshenyehelo tsa dizele di akaretsa 10% ya paloyohle ya ditshenyehelo tsa molemirui. Ditheko tsa dizele di phahame ka 40% ka 2021, mme hodima mona di ile tsa eketseha ka 28% ka 2022 (ho fihlela ka Motsheanong), ebole ho ntse ho lebeletswe ho nyoloha hape ha ditheko. Paloyohle ya ditshenyehelo tsa dihlahiswa (ho kenyelletswa peo, monontsha, dikhemikhale tsa temo le petrolo) di nyolohile ka 50% ka selemo le selemo.

THEKO YA DIZELE E BEHWA JWANG?

Ho behwa ha theko ya petrolo mona Afrika Borwa ke taba eo baahi ba mmalwa haholo ba Afrika Borwa ba sa e tsebeng hakaalo. Ho rekwa ha

dihlahiswa tsa petrolo mmarakeng wa matjhaba ka papiso le ditheko tsa ka hara naha le dipalangwang tsa teng ke dintlha tsa motheo tse laolang theko ya motheo ya dizele.

Dintlha tsena tse pedi di tshwaetswa haholo ke theko ya oli ya matjhaba le tekanyetsa ya phapanyetsano ya ranta/dolara. Hodima theko ya motheo ya petrolo, ditefello le makgetho di eketswa ke mmuso. Ho tswa ho tlhophollo ya theko ya mabenkele a maholo ya dizele ka 0,05% *sulfur (S)* kgahlano le R23,09/litara (ka la 1 Phupjane 2022), tsena tse latelang di a hlaka:

- Theko ya motheo ya petrolo: R16,08/litara (70%).
- Makgetho le ditefiso: R5,05/litara (22%).
- Tse ding: R1,97/litara (9%) – karolo ena e kenyelletswa moedi wa ditheko tse kgolo, polokelo le kabos, moedi wa dipalangwang le moedi wa thekiso.

MAKGETHO LE DITEFISO

Makgetho a maholo ka ho fetisa ke lekgetho la kakaretso la petrolo le Letlolo la Dikotsi tsa Mebileng (*RAF*).

- Lekgetho la kakaretso la petrolo ke lekgetho hodima litara ka nngwe ya petrolo, e leng e jeleng R80 biliyone ka selemo sa ditjhelete sa 2019/2020 mme bile e ka ba 6% ka hodimo ho lekeno lohle la lekgetho la naha. Matlole ana a kena letloleng la lekeno la naha, mme le reretswe bommasepala ba robedi ba baholo mona Afrika Borwa. Ka selemo sa ditjhelete sa 2019/2020, R13,2 biliyone e ile ya leshwa bommasepala bana.
- Lekgetho la *RAF* ha jwale ke R2,18/litara le bile le bokeletse tjhelete e kana ka R41,2 biliyone ka selemo sa ditjhelete sa 2019/2020.

KGUTLISETO BAKENG SA DIZELE

Kgutlisetso bakeng sa dizele ke tshebetso ya ditefiso tse kgutliswang moo batho ba ingodiseditseng lekgetho, ba bile ba sebetsa ka hara mokga wa temo, merafo le meru ba ka etsang kopo bakeng sa dizele e sebedisitsweng bakeng sa mesebetsi ena.

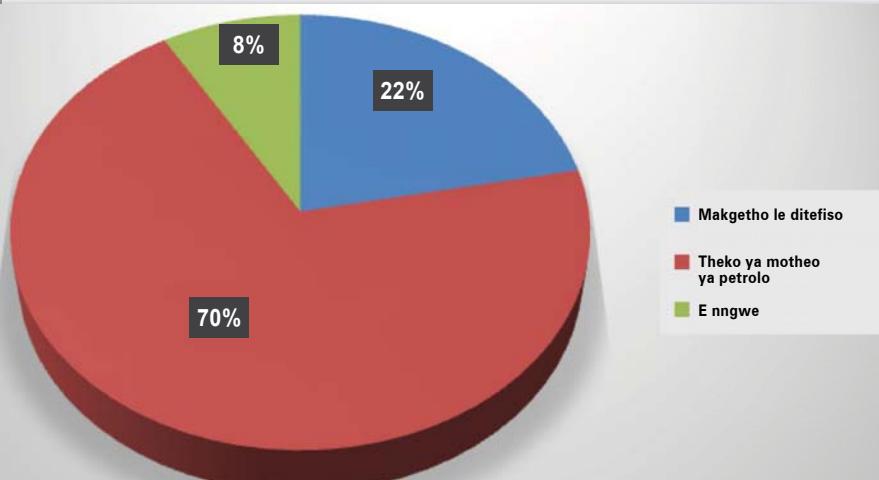
Dikgato tsa ho fumana kgutlisetso ya dizele

Batho ba ingodiseditseng bakeng sa lekgetho la VAT ba ka etsa dikopo ho *SARS* ho ba le seabo tshebetsong ya kgutlisetso bakeng sa dizele ka ho tlatsa foromo ya kopo ya *VAT101D*.

1 Kgutlisetso ya jwale.

THEKO YA DIZELE		KGUTLISETO BAKENG SA DIZELE				
Letsatsi	RAF c/ℓ	Lekgetho c/ℓ	RAF c/ℓ	Lekgetho c/ℓ	Paloyohle c/ℓ	Lekgetho %
Mmesa 2021	218	370	218	148	366	40
Mmesa 2022: Theolelo ya nakwana ya lekgetho la petrolo	218	220	218	88	306	40
Phupu 2022	218	295	218	118	336	40
Phato 2022	218	370	218	148	366	40

1 Thakisetso ya dikarolo tsa theko ya dizele.

Mohlodi: Lefapha la Mehlodi ya Dimineral le Eneji, 2021

Sebedisa skena ho fumana khoutu ya QR, ebe o fumana foromo:

Ho tlaha ka Mmesa 2021, kgutlisetso bakeng sa dizele ke R3,66/litara. Ka lebaka la phokotsa ya lekgetho la kakaretso la petrolo ka R1,50 ho theola ditheko tse phahamang tsa petrolo, Bolaodi ba Ditjhelete tsa Naha bo entse qeto ya hore kgutlisetso bakeng sa dizele le yona e tla fokotswa ka disente tse 60 bakeng sa

Mmesa le Phupjane. Ka Phupu ho tla eketswa disente tse 75 tsa lekgetho le fokoditsweng, e leng ho bolelang hore kgutlisetso e tla nyolohela ho R3,36, mme qetellong ka Phato 2022 tjhelete yohle ya R1,50 e tla kgutliswa mme hona ho bolela hore kgutlisetso bakeng sa dizele e tla kgutlala ho R3,66.

QETELLONG

Ha jwale Afrika Borwa e na le theko e phahameng ka ho fetisisa ya petrolo ho ya ka nalane. Hona ha se bothata feela bakeng sa balemirui empa bakeng sa ketane ya boleng. Sehlahiswa ka seng se lokela ho feta dikgatong tsa ketane ya boleng e le hore di sebetswe ho a fihla qetellong. Hona ho bolela hore theko e phahameng ya dizele e baka hore ditheko tsa dihlahiswa di phahame, e leng ho bakang ho phahama ha infoleshene. Ena ke ketsahalo ya neheletsano ya potoloho e sa thabisang ka letho, e hlokofatsang katleho ya tshebetso ya ketane ya boleng. ■

CHRISTIAAN VERCUEL,
MAITHUTWANE: APPLIED
ECONOMICS, GRAIN SA

BOIPABALLO PELE

KAROLO YA 3

Tshwara disebediswa tsa motlakase ka tlhokomelo

HO TSHWARA DISEBEDISWA TSA MOTLAKASE KA TLHOKOMELO KE BOIKARABELO BA MONNGA MOSEBETSI HAMMOHO LE MOTHY YA DI SEBEDISANG. LEHA HO LE JWALO, MONNGA MOSEBETSI O LOKELA HO ETSA BONNETE BA HORE DISEBEDISWA TSOHLE TSA MOTLAKASE DI BOEMONG BO LOKILENG BA HO SEBEDISWA KA NAKO TSOHLE LE HORE DI BOLOKEHILE HORE DI KA SEBEDISWA KE BASEBETSI.

Mosebeletsi o lokela ho hlahloba disebediswa le ho di lekodisia pele a ka etsa bonnate ba hore ho bolekhile ho ka sebedisa disebediswa tsena tsa motlakase. Mosebedisi wa disebediswa tse-na o lokela hape ho etsa bonnate ba hore dikarolo tse tsamayang tsa disebediswa di bolekhile, di tshireleditswe. Dikgokelo dife kapa dife tsa motlakase tse sa bolokehang di lokela ho tlalehwa ho motataisi kapa monnga mosebetsi ka potlako.

Haeba sesebediswa sa motlakase se ba le motjheso o mongata ho feta tekano ha se ntse se sebediswa, se lokela ho tingwa ka potlako ebe se tloswa kgokelong ya motlakase. Mosebeletsi/mosebedisi o lokela ho tlaleha ka sesebediswa sena se nang le phoso ka potlako.

Dithapo tsa motlakase di lokela ho hlahlojwa pele di ka sebediswa. Dikgokelo tse sa bolokehang ka hara dithapo kapa dipolaka tse sa bolokehang ha di a tshwanelo ho dumellwa. Thapo ya motlakase e lokela ho harollwa pele e ka sebediswa e le ho etsa bonnate ba hore ha e futhumale haholo ho feta tekano ha e sebediswa.

E le ho etsa bonnate ba hore basebetsi ba hlokomela hore ke mofuta ofe wa diaparo tsa boitshireletso tse lokelang ho aparwa ha ho sebetswa ka thepa ya motlakase, ho lokela ho kgomaretswe matshwao a polokeho ka hara sebaka sa mosebetsi. Thepa ya ho tshireletsa matsuho, mahlo le ditsebe, dieta tsa polokeho, ditlelafo tsa ho tjheseletsa esita le lesela la tshireletso ha ho tjheseletswa di lokela ho sebediswa ha ho sebetswa disebediswa tsa motlakase. Basebetsi ba lokela ho fuwa diaparo tsa tshireletso mahala.

Monnga mosebetsi o lokela ho fa basebetsi lenane la tlhahloba ya disebediswa tsa motlakase e le ho etsa bonnate ba hore disebediswa tsohle di hlahlobilwe ka kgwedi le kgwedi. Disebediswa tsohle tsa motlakase tse jarehang di lokela ho kenyelotswa lenaneng la tshekatsheko ya kgonahalo ya dikotsi. Mokgwa o bolokehileng wa mosebetsi o lokela ho saenelwa ke basebetsi ba sebedisang disebediswa tsa motlakase. ■

CHARL SAAYMAN, MOTHUSI WA TSA BOPHELO BO BOTLE
LE POLOKEHO HO MEGA HEALTH AND SAFETY

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040

- 086 004 7246
- www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Dr Sandile Ngcamphalala
■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296
■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING
Motlatso wa mohlophisi – Louise Kunz
■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa sehlopha – Johan Smit
■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi – Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foresetata (Bloemfontein)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi
Mpumalanga (Mbombela)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz
Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht
KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel
Western Cape (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen
North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatanyane

Luke Collier
Eastern Cape (Kokstad & Mthatha)
■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotsi (Mothusi ofising: Mthatha)
■ 078 187 2752 ■ umthatha@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUA TSE LATELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sezulu le Sesotho.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

Lenaneo le fetolang bophelo

Farmer Development Programme

Pehelo

Ho itokisetsa bokamoso

HO na le maele a Maafrika a reng bokamoso ke ba batho ba bo lokisetsang esale kajeno. Nakong ya kgwedi ya Phupjane, seholpha sa Grain SA se ile sa etsa bonneta ba hore balemirui ba lokisetsa bokamoso ka ho sebedisa diketelo tsena tse latelang tsa mapolasi, dikopano tsa diholpha tsa boithuto le dithuto tsa kwetliso:

- Diketelo tse 89 di bile teng mapolasing ka ho otloloha e le ho thusa le ho tataisa molemirui ka mong.
- Dikopano tse 59 tsa diholpha di ile tsa tshwarwa bakeng sa ho ntshetsa balemirui pele.
- Dikolo tse 26 di ile tsa etelwa e le ho di tataisa ka mesebetsi ya temo le ho bontsha di-video le ho buisana ka menyeta ya mesebetsi ka dimela le mehlape ya diphoofolo ka hara mokga wa temothuo.
- Dithuto tsa kwetliso, tsa matsatsi a mararo, tsa ntshetsopele, di ile tsa thusa balemirui ho itokisetsa ka tsela e betere.

Ketelo ya tshimo ya Alfred Manqoba Gondo e totobaditse dijalo tse atlehileng tsa poone tse hopoletsweng ho ba le tlahiso ya 8 t/ha.

Thaele Mampho Adeline o tshimong ya hae ya sonobolomo. Ka kgwedi ya Phupjane, dijalo tsa hae tsa sonobolomo di ne di se di le haufi le ho ka kotulwa etswe di ne di bonahala di atlehileng haholo.

Ho ithuta haholwanyane ka sebopheho sa semela sa poone nakong ya thupello ya kwetliso mane setsing sa tikolo ho Amsterdam.

Balemirui ba RONA BA A BUA

TSENA ke tse ding tsa ditaba tseo balemirui ba ileng ba di hlhisa kamora ho ba teng thutong ya kwetliso, e leng: 'Selelekela bakeng sa tlahiso ya poone':

- 'Re ithutile dintho tseo re neng re sa di tsebe ka tlahiso ya poone. Re ne re sa tsebe kamoo re ka nkang sampole ya mobu ka teng. Re hlokomedistswe kamoo ho leng molemo ka teng ho boloka masimo a rona a se na lehola – a ka ba le tshenyo e fetang le ya sefako. Re thabile haholo ha re bile le kwetliso ena. Re bile re ithutile hore dimela di a ja, mme haeba re batla ho ba le kotulo e atlehileng, e le hore re tle re tsebe ho ja, re lokela hore pele re fepe poone ya rona.' – *Khabonina Kunene*
- 'Kwetliso ya rona e bile e atlehileng haholo mme e re thusitse hobane e ne e bile e fetoletswe puong e utlwahalang ya isiZulu. Re a leboha ka ho ba le kwetliso ya balemirui.' – *Mlameli Mbatha*
- 'Re bile le boiphihlelo bo matla le tsebo mabapi le tlahiso ya poone. Jwale ke na le tsebo ya kamoo re ka sebetsanang le mathata ka teng, bohlokwa ba taolo le tsamaiso ya metsi ka tshwanelo masimong a rona, le kamoo re ka sebedisang nitrogen le menontsha ka teng.' – *Nkosi Fikile*

Ho etela masimo a poone e le ho bona mathata le ho buisana ka ditharollo tsa ona, ho thusa balemirui hore e be balemirui ba betere.